

WARSZTAT JĘZYKOZNAWCZY PROFESORA HENRYKA BORKA NA TLE NAUKOWEGO ETOSU PRACY

Słowa tematyczne: onomastyka, historia języka polskiego, biografistyka, językoznawstwo polskie

Henryk Borek (1929–1986), autor ponad 270 prac naukowych, zmarł przedwcześnie, wyczerpując swą intensywną pracą trzydziestoletni limit czasu przeznaczony dla uczonego. Jego siły ograniczały rodzinne zmartwienia i choroba serca.

Był synem ziemi śląskiej. Urodził się 13 stycznia 1929 r. we wsi Jędrysek (dziś część Kalet), w powiecie lublinieckim, w rodzinie robotnika fabrycznego. Warunki egzystencjalne — jak mówił — nie były łatwe, bo już jako dziecko musiał pracować. Był pomocnikiem w zakładzie ślusarskim, a potem gońcem.

Pierwsze nauki pobierał w niemieckiej szkole podstawowej w Kaletach, którą ukończył w 1944 r. Języka literackiego musiał uczyć się samodzielnie, bo w domu i w śląskim środowisku posługiwał się gwarą. Po zakończeniu wojny uczęszczał do Liceum Ogólnokształcącego w Tarnowskich Górach. Po maturze studiował w latach 1950–1955 filologię polską na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie.

Miał szczęście słuchać wykładów twórców „słynnej szkoły humanistycznej”, pracujących wówczas w Krakowie: Kazimierza Nitscha, Zenona Klemensiewicza, Witolda Taszyckiego, Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Jerzego Kuryłowicza, Juliusza Kleinera.

Na warsztacie językoznawczym H. Borka, na jego myśleniu naukowym i wyborze kierunków badań zaważyli wybitni uczeni: W. Taszycki i Stanisław Rospond. Pierwszemu, który był promotorem jego pracy magisterskiej (Borek 1957), zawdzięcza systemowe myślenie i filologiczną akrybię. Drugiemu — historyzm rozumowania, uwzględniający podstawy materiałowe (empirię), diachronię, konteksty kulturowe oraz entuzjazm dla onomastyki i śląskoznawstwa. Z prof. Rospondem związał się dopiero po studiach w Opolu w 1955 r., gdzie rozpoczął pracę zawodową w liceum ogólnokształcącym położonym obok Wyższej Szkoły Pedagogicznej. Przepracował zaledwie pół roku. Od 1 września zaproponowano mu etat asystenta w Katedrze Języka Polskiego WSP w Opolu, której kierownikiem był S. Rospond. Od tego momentu jego droga naukowa była jasno wytyczona, a zamiary konsekwentnie realizowane.

Swoją pasją badawczą i pracowitością obejmował kilka dziedzin językoznawczych. Były to: historia języka polskiego (wiążąca się z analizą języka literackiego, leksykologią, frazeologią i stylistyką), szerzej pojęta onomastyka (z toponomastyką, antroponimią, hydronimią), dialektologia historyczna, socjolingwistyka (z problemami i procesami integracyjnymi), dydaktyka języka polskiego i historia badań językowych. Już na początku drogi naukowej nazwisko H. Borka pojawiało się w czasopismach naukowych krajowych i zagranicznych, w tygodnikach i periodykach lokalnych. Pracowitość, wewnętrzna dyscyplina, respekt dla etosu pracy i fachowości przyniosły nieocenione rezultaty. Warto bowiem wiedzieć, że na Śląsku jest szczególnie cenione poszanowanie pracy (Marek 1989).

Jak na trzydzieści lat pracy przy nadwątłym zdrowiu, tak bogata i różnorodna bibliografia prac jest sama w sobie godna podziwu. Widzimy w niej kilka książek autorskich, kilka współautorskich, redagowanych, dziesiątki studiów, artykułów, mnóstwo tekstów popularnonaukowych, recenzji, sprawozdań. W krótkim artykule nie da się wymienić wszystkich prac Profesora. Spróbujmy jednak nakreślić dziedziny, którym poświęcał najwięcej uwagi.

1. DOROBEK HISTORYCZNOJĘZYKOWY

Historia języka polskiego to pozycja wyjściowa w dorobku H. Borka. Dominuje w niej tematyka śląska. Zadecydowało o tym kilka faktów. Wychowany w patriotycznej rodzinie śląskiej, czuł się do swej „małej ojczyzny” przywiązany i wobec niej zobowiązany. Jedną z ostatnich swoich prac zadedykował właśnie rodzicom: „Poświęcam pamięci Rodziców, którzy wychowali mnie w miłości do tej ziemi” (Borek 1988a). Do spraw śląskich odnosił się z dystansem i naukowym obiektywizmem. Jako wybitny znawca historii regionu, znający stosunki społeczne, nie mógł pozostać obojętny wobec ogromnych zaniedbań nauki polskiej wobec Śląska w przeszłości. Nie można tutaj pominąć też wpływu powojennej atmosfery naukowej, promującej problematykę śląskoznawczą w środowiskach intelektualnych Katowic, Wrocławia i Opola.

Badania w zakresie historii języka polskiego rozpoczął od doby średniopolskiej, w którą został wprowadzony przez W. Taszyckiego, opublikowaną rozprawą maderską (Borek 1957). Epoce tej poświęcił wiele prac, m.in. pozycję *Charakterystyka ustawy dla czeladników szewskich w Kluczborku z roku 1661* (Borek 1956a). Wiek XVII był w dziejach kultury polskiej na Śląsku jednym z najświetniejszych okresów. Nic przeto dziwnego, że przedmiotem jego rozprawy doktorskiej stał się język Adama Gdacjusza, znanego pisarza protestanckiego (pastora) z Kluczborka, uznanego przez historyków literatury polskiej za samodzielny i ciekawy talent stylistyczny (Borek 1962). Książka H. Borka spotkała się z dużym zainteresowaniem historyków i teoretyków literatury, badaczy stylu i historyków kultury.

Tworzywo literackie dzieł „farorza z Kluczborka” wykorzystał młody uczoney w kilku jeszcze innych publikacjach. Niejako w naturalny sposób ze studiów nad językiem A. Gdacjusza wyrosła pomnikowa edycja *Wyboru pism*, wydana wspólnie z Janem Zarembą (Borek 1969). Wniosła ona bardzo wiele do wiedzy o twórczości pisarza, wprowadzając do obiegu naukowego jego teksty rozproszone po różnych wydawnictwach.

Po 1962 r., w związku z przygotowywaną rozprawą habilitacyjną z onomastyki, H. Borek rzadziej podejmował tematy historycznojęzykowe. Chętnie natomiast wspierał swoimi kompetencjami językoznawczymi innych specjalistów — historyka Andrzeja Brożka (Brożek, Borek 1967) czy ks. Stanisława Mazaka, opatrując ich teksty komentarzami językowymi (Borek, Mazak 1983).

H. Borek jako historyk języka rozszerzał swoje zainteresowania naukowe, występując z referatami na ogólnopolskich konferencjach, np.: *O dalszy rozwój badań śląskoznawczych w zakresie języka* (Borek 1981), *Periodyzacja dziejów języka polskiego* (Borek 1983). W swoich pracach przedstawiał odrębność rozwoju języka polskiego na Śląsku, wskazywał na potrzebę rozwinięcia dyskusji metodologicznej nad ogólnymi zadaniami tych badań. Postulował, by skomplikowane dzieje polszczyzny na Śląsku były lepiej i dobitniej odzwierciedlone w ogólnym obrazie historii języka polskiego.

Profesor pilnie śledził nie tylko aktualny stan badań, ale także rozumiał konieczność rzeczowego i szybkiego informowania o ukazujących się opracowaniach. Świadczą o tym liczne recenzje prac, np.: S. Rosponda (Borek 1959b), Reinholda Olescha (1959a), Jadwigi Zieniukowej (Borek 1968b).

Osobnego podkreślenia wymagają jeszcze artykuły jubileuszowe i nekrologi, poświęcone wybitnym językoznawcom: S. Rospondowi (Borek 1974c), W. Tańczykiemu (Borek 1980), R. Oleschowi (Borek 1985), w których serdecznie pisał o ludziach, utrwał w pamięci ich dorobek. Najwięcej pisał o prof. Rospondzie. Był współorganizatorem dwu ważnych jubileuszowych przedsięwzięć: przygotowania księgi pamiątkowej ku czci S. Rosponda i uczczenia trzydziestolecia jego śląskoznawczej pracy naukowej.

W tym zwięzłym omówieniu nie można pominąć całej serii prac popularyzatorskich z pogranicza historii i kultury języka, drukowanych w gazetach i pismach regionalnych („Opole”, „Trybuna Opolska”, „Kalendarz Opolski”, „Kwartalnik Opolski”). Przykładem „usługowej”, społecznej działalności językowej Uczonego było powołanie do życia w Katedrze Języka Polskiego poradni językowej. Jej celem było uświadomienie społeczeństwu roli języka, kształtowanie poczucia odpowiedzialności za słowo, wyjaśnianie problemów naukowych w języku „dla każdego”.

2. NURT ONOMASTYCZNY

Toponimia

W onomastycznym dorobku H. Borka aż 138 tekstów dotyczy tego kręgu tematycznego. To właśnie badania toponimiczne były podstawą jego kariery i zaistnienia w centrum nauki polskiej. Bliskie kontakty naukowe i przyjacielskie łączyły go ze środowiskiem międzynarodowym: uczonymi czeskimi, niemieckimi, rosyjskimi, łużyckimi.

W druku H. Borek zadebiutował rozprawą poświęconą śląskim nazwom miejscowym typu *Jędrysek, Ozimek* (Borek 1965a). Jest to osobliwy typ nazw miejscowych, formalnie równych nazwom osobowym, występujący w różnych regionach Polski, ale najliczniej na Śląsku. Dwa lata później Borek zwrócił uwagę na późniejsze na Śląsku nazwy miejscowe z sufiksem *-(ów)ka, -(ow)iec, -owe, -(ow)izna, -(ow)na, -ula* (Borek 1967b).

W wyborze tematów onomastycznych wydatnie pomagały toczące się prace redakcyjne przy *Słowniku etymologicznym nazw geograficznych Śląska* (SNGŚ), w których H. Borek brał udział. Wykorzystując materiał empiryczny z opracowanej kartoteki, napisał liczne artykuły o nazwach miejscowych z okolic Głogówka, Kluczborka, Lublina.

Profesor Rospond od habilitantów wymagał znacznie jednak więcej — studiów slawistycznych. Książka *Zachodniosłowiańskie nazwy z formantem -ьн-* (Borek 1968a) powstała z jego inspiracji. Ukazuje ona genezę, historię i geografę nazw miejscowych typu *Brzeźno, Lipna, Pokrzywna* — bardzo produktywnej formacji słotwórczej na Słowiańszczyźnie. Tę pracę H. Borka zalicza się do najpełniejszych i najbardziej nowoczesnych monografii w onomastyce słowiańskiej. „Powiedzmy od razu — pisze Janusz Rieger — że większość studiów Henryka Borka wносиła jakieś nowe metody, nowe spojrzenia, że jego dorobek był także w tym aspekcie niesłychanie twórczy” (1991: 28).

Cztery lata po habilitacji ukazała się kolejna nowatorska pod względem metodologicznym praca — *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych* (Borek 1972), poszerzona później na cały Górny Śląsk (*Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych* (1988a)). Za tę pierwszą pozycję Uczony otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego. Tytuł profesora zwyczajnego nadano mu w 1983 r. za całokształt dorobku, liczącego wówczas 200 publikacji. Obie prace, oparte na klasyfikacji semantycznej jako nadrzędnej w stosunku do klasyfikacji prof. Rosponda, miały na celu ukazanie związku nazewnictwa z procesami osadniczymi i demograficznymi na Śląsku. H. Borek przywiązywał wielką wagę do klasyfikacji materiału onomastycznego. Widział pewne niedociągnięcia w koncepcjach poprzedników. Uważał, że porządkowanie i pozycjonowanie materiału nazewniczego służy lepszemu poznawaniu faktów językowych. Sam opracował klasyfikację hybryd nazewnicznych (Borek 1986b), nazwisk polskich

(1978a) i nazw relacyjnych w toponimii (1988b). W tej ostatniej pracy przedstawił: nazwy o funkcji metonimicznej (ponowione), metaforycznej, przeniesione z innego obcego systemu toponomastycznego, nazwy o funkcji dyferencyjnej, nazwy o funkcji lokalizacyjnej. Nie wszystkie problemy zostały jednak przez niego rozwiązane (Cieślíkowa 2007).

Pod koniec lat siedemdziesiątych Profesor zorganizował w Zakładzie Języka Polskiego WSP w Opolu pracownię, w której powstała ogromna kartoteka *Słownika polskich wyrazów toponimicznych* (Borek 1979b). Do jej sporządzenia zostali zatrudnieni najbliżsi współpracownicy i konsultanci z zewnątrz. W zamyśle inicjatora miał to być słownik baz wyrazowych wydobytych z toponimów, ukazujący szerokie spektrum formantów nazwotwórczych. Dodatkowymi aspektami leksykonu miały być informacje o geografii i chronologii nazw. Oprócz zachowanej kartoteki słownika istnieje opublikowany zeszyt próbny, który zawiera wiele cennych informacji o celach i założeniach leksykonu (SWT 1991).

Profesor Borek nie tylko był zaangażowany w działalność badawczą na macierzystej uczelni. Już od 1957 r. współpracował z Instytutem Śląskim w Opolu jako konsultant w wydawnictwie oraz jako współpracownik *Słownika etymologicznego nazw geograficznych Śląska*. Po śmierci prof. Rosponda powierzono mu opiekę naukową nad tym toponomastykonem. Pod jego redakcją ukazały się trzy tomy (II, III, IV). W dziele tym zostało spożytkowane całe dziedzictwo niemieckie. Owo dawne współzycie dwóch języków stało się przedmiotem kilku prac H. Borka. Pisał o tzw. nazwach mieszanych, hybrydach w nazewnictwie śląskim (Borek 1965b), o niemieckich sposobach adaptowania nazw miejscowych z formantem *-bn-* (1967a). Publikował prace o urzędowych zmianach germanizacyjnych w odniesieniu do nazw rzecznych, miejscowych i osobowych (1986d).

Bogate doświadczenia H. Borka w pracach zespołowych zachęciły go do udziału w pracach nad *Słowiańskim atlasem onomastycznym*, którego idea narodziła się w 1959 r. w Komisji Onomastyki Słowiańskiej przy Międzynarodowym Kongresie Sławistów. Faktyczna międzynarodowa współpraca kilku ośrodków badawczych (Opola, Lipska, Brna, Bratysława) została zapoczątkowana w latach 1983–1986. Jej efektem było opracowanie kwestionariusza pt. *Strukturalne typy słowiańskich ojkonimów na bazie języków zachodniosłowiańskich* (SOA 1987). Część polską atlasu przygotowywała grupa opolskich językoznawców pod kierunkiem H. Borka.

W dorobku onomastycznym Profesora trudno nie zauważyć rozpraw i artykułów o charakterze teoretycznym. Wprowadził termin *nazwotwórstwo*, a przez to pojęcie rozumiał „słowotwórstwo nazw własnych”. Pisał na ten temat wielokrotnie, ale najpełniej swoje poglądy przedstawił w referacie wygłoszonym na Kongresie Sławistów w Kijowie (Borek 1982).

W niniejszym przeglądzie nie sposób uwzględnić wielu innych prac z zakresu toponimii. Do omówienia pozostały jednak jeszcze inne działy onomastyki.

Hydronimia

Tą dziedziną wiedzy zajął się w połowie lat siedemdziesiątych, kiedy w Instytucie Śląskim w Opolu zapoczątkowano badania odrzańskie. H. Borekowi zaproponowano opracowanie monografii *Hydronimia Odry* (1983a). Publikacja ta, przygotowana przez zespół w składzie: H. Borek (redaktor), Jerzy Duma, Ewa Rzetelska-Feleszko, Janusz Rieger i inni, została poświęcona nazwom wodnym całego dorzecza Odry. Jest ona metodologicznym odpowiednikiem *Hydronimii Wisły* (1965). Zadaniem opolskiego wydawnictwa była przede wszystkim rejestracja hydronimów używanych w XX w., przy czym wykorzystano jeszcze dwa opracowania z XIX: *Słownik nazw geograficznych Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (SG) oraz *Der Oderstrom, sein Stromgebiet und seine wichtigsten Nebenflüsse...* (1896). Autorzy starali się zebrać nazwy wszystkich toków wodnych (rzek, kanałów, potoków, strumieni itp.), a także wód stojących (jezior, stawów, zbiorników wodnych). Praca została przygotowana w celach praktycznych, może służyć pomocą geografom i hydrologom. Wykaz nie stanowi pełnego naukowego opracowania hydronimii Odry. Takie planował przygotować w programie „Hydronymia Europaea”. W 1981 r. nawiązano współpracę między Akademią Nauki i Literatury w Moguncji i Instytutem Języka Polskiego PAN w celu opracowania nazw wodnych Polski. H. Borek wraz z zespołem opracował zasady redakcyjne polskiego projektu. Sam też zbierał materiały dotyczące nazw wodnych dorzecza Odry. Miały one służyć opracowaniu słownika w układzie alfabetycznym wraz z materiałem historycznym i współczesnym oraz interpretacją etymologiczną. Profesor pracy tej nie ukończył, wcześniej opublikował kilka artykułów o rozwarstwieniu językowym hydronimów (Borek 1977), o nazwie rzeki Nacyna (1986a), Tyra (1986c) i kilka innych.

Był sprawnym organizatorem, potrafił nie tylko sam pracować, ale także zachęcać i pozyskiwać ludzi do współpracy, gdy były potrzebne pieniądze na badania i druk, był w stanie je zdobyć. Tak też było przy wydaniu *Hydronimii Odry*, czwartego tomu *Słownika etymologicznego nazw geograficznych Śląska czy Słownika polskich wyrazów toponimicznych*. Był człowiekiem bardzo aktywnym. Tej aktywności nie powstrzymał pierwszy zawał serca. Chętnie pomagał autorom tych prac, które merytorycznie wkraczały na obszar językoznawstwa. Była to twórcza, zaangażowana natura. Dyscyplina, sumienność i ambicja to nierozłączne atrybuty jego osobowości.

Antroponimia

Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1740. Studium nazewnictwa i społeczno-narodowościowe (Borek, Szumska 1976) — to przykład owocnej współpracy historyka i toponomasty. Urszula Szumska i Henryk Borek, opierając się zarówno na źródłach historycznych, jak i badaniach językowych, przybli-

żyli współczesnemu czytelnikowi stosunki narodowościowe w Bytomiu w XVI–XVIII w. W badaniach stwierdzili szczególnie interesujące zjawisko: zupełny zanik potomków tych Niemców, którzy osiedlili się w Bytomiu w XIII i XIV w. Autorzy zaobserwowali ścisły związek zmian zachodzących w nazwiskach z historią rodzin. Dało to możliwość poznania mechanizmów formowania się nazwisk dziedzicznych. Działy tu, z jednej strony, procesy germanizacji, z drugiej zaś — polonizacja nazwisk genetycznie niemieckich. H. Borek zaprezentował w książce nowy podział nazwisk i zanalizował ich budowę słowotwórczą. Opracował w sumie 2000 nazwisk i 6000 imion. Do zagadnień antroponimicznych powracał jeszcze wielokrotnie.

Badał także współczesne imiennictwo dzieci. Analizował motywy wyboru imion w Szczecinie (Borek, Słomowicz 1979a). Pisał też o socjolingwistycznych uwarunkowaniach w wybieraniu imion w Opolu (Borek 1978b).

Ważne miejsce w dorobku onomastycznym H. Borka zajmują rozprawy traktujące o nazwach w twórczości ludowej. Już w pierwszej publikacji szczegółowo uzasadniał potrzebę szerszych badań nad nazewnictwem folklorystycznym, a więc nad wszelkiego rodzaju zjawiskami onomastycznymi w tekstach ludowych (Borek 1974b). Proponował wyodrębnienie — obok onomastyki literackiej — również onomastyki folklorystycznej. W pracy *Imiona w śląskich pieśniach ludowych* (Borek 1974a) wykazał autentyczność imion, które należały do żywej warstwy imion ludowych. Potwierdza to znaną opinię, że nazwy własne zawarte w utworach literatury ludowej są nośnikami cech języka i kultury regionu.

Profesor H. Borek dobrze znał gwarę śląską. Chętnie zbierał materiały gwarowe i opracowywał teksty ze Śląska. Były to słowniki gwarowe wsi: Czekanów (pow. gliwicki; 5000 haseł), Jędrysek (pow. lubliniecki; 5000 haseł), Kochanowice (pow. lubliniecki; 5000 haseł), Kozłowa Góra (pow. Tarnowskie Góry; 5000 haseł). Materiały te zostały włączone do kartoteki *Słownika gwar śląskich* (SGŚ), redagowanego w Instytucie Śląskim w Opolu.

3. DZIAŁALNOŚĆ DYDAKTYCZNA

Praca naukowa to nie jedyne pole działalności H. Borka. Był nauczycielem akademickim i dobrze wiedział, że wychowywanie i kształcenie młodych pokoleń gwarantuje dalszy rozwój nauki.

Interesował się dydaktyką szkolną i akademicką, publikując różne prace. Zachęcał nauczycieli do szerzenia w programach szkolnych wiedzy o nazewnictwie i gramatyce. Opublikował prace *Nazewnictwo w szkole* (Borek 1969) i *O pojęciu morfemu w gramatyce szkolnej* (1970).

Jako kierownik Zakładu Języka Polskiego skupiał wokół siebie młodych językoznawców. Na konferencjach poświęconych seminariom magisterskim i zajęciom specjalizacyjnym na filologii polskiej wygłosił referat *W sprawie językoznawczych*

zajęć specjalizacyjnych (Borek 1978c). Wykładał przedmioty językoznawcze na studiach stacjonarnych i zaocznych. Już na początku swej drogi dydaktycznej zorganizował Koło Młodych Językoznawców, zachęcał też studentów do prenumeraty „Języka Polskiego”.

Miał dobre kontakty z ludźmi, z pracownikami i studentami; tym relacjom sprzyjały jego osobiste cechy. Lubił rozmawiać o pracy, pomagać, bo to było jego życiowe credo. Jeździł ze swoimi uczniami na kongresy i konferencje onomastyczne. Mógł zawsze na nich liczyć, opracowując *Słownik polskich wyrazów toponimicznych*.

Wypromował około 200 magistrów i dziewięciu doktorów. Napisał ponad 20 recenzji rozpraw doktorskich, 14 prac habilitacyjnych, opiniował wnioski o tytuł profesora nadzwyczajnego i zwyczajnego.

Recenzował prace polskie i zagraniczne (rosyjskie, niemieckie, słowackie), a czynił to w sposób merytoryczny, życzliwy i inspirujący.

4. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA I ORGANIZACYJNA

Profesora Borka cechowała, obok wielkiej, by nie powiedzieć — heroicznej pracowitości, niezwykła aktywność społeczna i organizacyjna, połączona z łatwością nawiązywania kontaktów naukowych. Miał wielu przyjaciół w kraju i za granicą. Był pomysłodawcą i organizatorem kilku konferencji krajowych oraz międzynarodowych. Z jego inicjatywy odbyło się sześć konferencji ogólnopolskich w Szczedrzyku, które wpływały na rozwój i integrację środowisk onomastycznych. Referaty z tych konferencji były zawsze publikowane.

Kierował ważnymi pracami zespołowymi nad leksykonami toponomastycznymi, o których była mowa wcześniej. Zaszczytą propozycją Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego było powierzenie mu w 1985 r. kierownictwa jednego z dwu tzw. resortowych językoznawczych programów badawczych „Rozwój języka polskiego, jego odmian i słownictwa” (1986–1990). W jego realizacji brało udział ponad 200 badaczy z różnych ośrodków akademickich w Polsce. Po śmierci Profesora kierownikiem został prof. Stanisław Gajda.

Na uczelni opolskiej sprawował wiele funkcji, budował jej prestiż. Był prodziekanem i kierownikiem katedry, sekretarzem generalnym i prezesem Opolskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1970–1974). Działał w instytucjach naukowych na forum ogólnopolskim i międzynarodowym. W Komitecie Językoznawstwa PAN, z inicjatywy prof. Mieczysława Karasia, przewodniczącego Komitetu, powstała Komisja Onomastyki Polskiej. Jej pierwszym przewodniczącym został H. Borek. W Komisji prowadził zespół hydronimiczny. Podobnym zespołem kierował w Międzynarodowej Komisji Onomastyki Słowiańskiej.

Przez kilka lat współpracował z Komisją Ustalania Nazw Miejscowości i Obiektów Fizjograficznych. W 1986 r. został jej członkiem i zastępcą przewodni-

czącego. Nie są to wszystkie funkcje i członkostwa. H. Borek działał też w komisjach i zespołach ministerialnych: w Komisji Standaryzacji Nazw Geograficznych Świata przy Ministrze Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, w Zespole Dydaktyczno-Wychowawczym Filologii Polskiej (łącznie w 17 komisjach). Poza tym wchodził w skład kolegiów i komitetów redakcyjnych m.in.: rocznika „Onomastica”, „Kwartalnika Opolskiego”, miesięcznika „Opole”. Był redaktorem naukowym „Zeszytów Naukowych WSP Opole. Językoznawstwo” (t. V–X).

Był cenionym pracownikiem uczelni opolskiej. Otrzymywał wyróżnienia, nagrody ministerialne, rektorskie, regionalne i odznaczenia państwowe. Swoją trzydziestoletnią twórczością naukową budował i umacniał prestiżowe stanowisko polskiej onomastyki w światowej slawistyce.

REFLEKSJE PODSUMOWUJĄCE

Pamięć o Profesorze Borku uczczono licznymi artykułami i opracowaniami książkowymi¹. Przypomnijmy w tym miejscu słowa największego znawcy jego prac, przyjaciela i współpracownika naukowego prof. Kazimierza Rymuta:

W trzech zakresach zasługi Henryka Borka są niepodważalne. Pozostawił po sobie znakomity dorobek naukowy, świetnie organizował pracę zespołów, umiał przyciągnąć do siebie wiedzę, bezpośredniością i życzliwością (Rymut 1991: 42).

Wiele mu zawdzięczają uczniowie, współpracownicy, przyjaciele z kraju i zagranicy.

W trosce o poziom naukowy swojej placówki H. Borek zapraszał do Opola z wykładami znakomitych uczonych — z Lipska, Brna, Bratysławy, Getyngi, Kolonii, by kształtować akademicką atmosferę. Zawsze aktywny, pełen inicjatyw, wysyłał swoich asystentów na staże zagraniczne.

Godnym uwagi świadectwem służebnej postawy opolskiego Uczonego jest niepublikowany list Reinholda Olescha (1910–1990) do H. Borka — żywa głosa do portretu obu Uczonych². Obaj urodzili się na Śląsku — na pograniczu dwóch kultur: polskiej i niemieckiej. Wrogość narodów była im obca. Oto treść listu:

¹ Z uwagi na brak miejsca wymienię tylko nazwiska autorów: A. Cieślíkowa, A. Furdal, S. Gajda, F. Pluta, J. Rieger, K. Rymut, S. Sochacka, R. Šrámek, J. Zieniukowa, oraz dwie edycje pamiątkowe: *Księgę pamiątkową ku czci prof. dr. Henryka Borka (1929–1986)*, 1991; *Region w świetle nazw miejscowych. W setną rocznicę urodzin Profesora Rosponda i w dwudziestą rocznicę śmierci Profesora Henryka Borka*, 2007. Wymienieni autorzy opublikowali też artykuły wspomnieniowe w czasopiśmie: „Onomastica”, „Poradnik Językowy”, „Studia Śląskie”. Jeden z ostatnich to tekst E. Jakus-Borkowej *Profesor dr hab. Henryk Borek (1929–1986)*, <https://onomastyka.uni.lodz.pl/wp-content/uploads/2012/02/Prof. Henryk Borek>

² Autograf listu otrzymałam od żony Adresata, dr Ewy Jakus-Borkowej, której bardzo dziękuję.

R. Olesch
 Buchenweg 9
 5040 Brühl-Badorf, dn. 3. 9. 1986 r.

Pan
 Prof. dr Henryk Borek
 ul. Oleska 45/26
 Opole

Drogi Kolego!

Serdecznie dziękuję za miłe listy, które ostatnio od Pana otrzymałem. Osobliwie szczerze dziękuję za piękny artykuł, mnie poświęcony, w Kwartalniku Opolskim. Wątpię, czy rzeczywiście zasłużyłem na taką laudationem, czyli panegiryk. Ale nie tylko grzeczność wymaga, abym za tak przyjemną pamięć od serca podziękował.

Dziś zwracam się do Pana z pewną prośbą. W swoim artykule zmusił mnie Pan do jak najszybszego przedruku gramatyki Dobrackiego. Choć jestem na razie aż nadto zajęty różnymi obowiązkami, zdecydowałem się postąpić według Pańskiego życzenia. Aby jednak spełnić Pańskie życzenia, proszę mi przysłać kopię ostatniej lub ostatnich stron „Gońca” gramatyki Dobrackiego, bo (jak widać z przyłączonej kopii) w przysłanej mi kopii brakuje koniec „Vorbotta”. Od 6. do 9. października bywam na przygotowawczym posiedzeniu polonistycznym w Krakowie. To by była świetna okazja wręczenia mi brakującego końca „Vorbotta”. Bardzo bym się ucieszył, gdybyśmy się mogli w Krakowie zobaczyć.

Łączę najlepsze życzenia i serdeczne pozdrowienia
 dla Pana i Pańskiej rodziny

R. Olesch

Z dzisiejszej perspektywy widzimy, jak swą osobowością i autentyczną postawą naukową H. Borek oddziaływał nawet na uznane autorytety naukowe.

LITERATURA

- Borek H. 1956a: *Charakterystyka językowa ustawy dla czeladników szewskich w Kluczborku z r. 1661*, „Kwartalnik Opolski” 3, s. 86–89.
- Borek H. 1956b: [rec.] Olesch R., *Zur Mundart von Chwalim in der früheren Grenzmark Posen — Westpreussen*, „Akademie der Wissenschaften und der Literatur — Abhandlung der Geistes- und Socialwissenschaften Klasse”, Jg. 1956, Nr 6, Mainz, „Kwartalnik Opolski”, s. 189–192.
- Borek H. 1957: *Język Andrzeja Kochanowskiego na podstawie pierwodruku „Eneidy” z r. 1590*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo” 1, s. 101–142.
- Borek H. 1959a: [rec.] Olesch R., *Der Wortschatz der polnischen Mundart von Sankt Annaberg*, Wiesbaden 1958–1959, „Kwartalnik Opolski” nr 3, s. 121–123.
- Borek H. 1959b: [rec.] Rospond S., *Dzieje polszczyzny śląskiej*, Katowice, „Kwartalnik Opolski” 5, nr 4, s. 149–192.
- Borek H. 1962: *Język Adama Gdacjusza. Przyczynek do dziejów polszczyzny śląskiej*, Ossolineum, Wrocław.
- Borek H. 1965a: *Nazwy osobowe w funkcji nazw miejscowych na Śląsku (typ Jędrysek, Ozimek)*, „Rozprawy Komisji Językowej WTN” 15, s. 149–164.
- Borek H. 1965b: *Polnisch-deutsche Mischnamen in Schlesien*, „Onomastica Slavogermanica” 1, s. 73–99.

- Borek H. 1967a: *Die morphologische Substitutionem -ьн-Formans im Deutschen auf der Grundlage anderer Strukturen mit einem -n-Element*, „Onomastica Slavogermanica” 3, s. 112–138.
- Borek H. 1967b: *Nowsze typy nazewnicze na Śląsku (Formacje z sufiksem -(ów)ka, -(ow)iec, -owe, -(ow)izna, -(ow)na, -ula)*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo” 3, s. 59–79.
- Borek H. 1968a: *Zachodniosłowiańskie nazwy toponimiczne z formantem -ьн-*, „Prace OTPN. Wydział Języka i Literatura”, PWN, Wrocław.
- Borek H. 1968b: [rec.] Zieniukowa J., *Z dziejów polszczyzny literackiej w XVIII wieku. Język pism Jana Jabłonowskiego wobec ówczesnych przepisów normatywnych*, Wrocław 1968, „Język Polski” XLVIII, s. 316–318.
- Borek H. 1969: *Nazewnictwo w szkole*, „Polonistyka”, nr 6, s. 29–34.
- Borek H. 1970: *O pojęciu morfemu w gramatyce szkolnej*, [w:] [W. Krencik i in. (red.)], *W służbie nauce i szkole. Księga pamiątkowa poświęcona prof. dr. Zenonowi Klemensiewiczowi*, PWN, Warszawa.
- Borek H. 1972: *Opolszczyzna w świetle nazw miejscowych*, Instytut Śląski, Opole.
- Borek H. 1974a: *Imiona w śląskich pieśniach ludowych*, „Studia Śląskie” 26, s. 75–78.
- Borek H. 1974b: *Nazewnictwo folklorystyczne*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu. Językoznawstwo” 5, s. 7–17.
- Borek H. 1974c: *Trzydzieści lat służby dla Śląska [oraz] Bibliografia prac śląskoznawczych Stanisława Rosponda za lata 1945–1973*, „Studia Śląskie” 26, s. 15–35.
- Borek H. 1977: *Rozwarstwienie językowe hydronimów dorzecza Odry*, [w:] *Odra w gospodarce i świadomości społecznej. Materiały na sesję naukową, Opole, 26 maja 1977*, Instytut Śląski, Opole, s. 3–15.
- Borek H. 1978a: *Diachroniczna i synchroniczna klasyfikacja nazwisk polskich*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, ser. 5: „Językoznawstwo”, s. 447–455.
- Borek H. 1978b: *Socjolingwistyczne aspekty imiennictwa*, „Onomastica” 23, s. 163–175.
- Borek H. 1978c: *W sprawie językoznawczych zajęć specjalizacyjnych*, [w:] H. Borek (red.), *Problemy językowych seminariów magisterskich i zajęć specjalizacyjnych na filologii polskiej. Materiały z konferencji w Opolu 13–14 czerwca 1977*, WSP, Opole, s. 45–49.
- Borek H. 1979b: *Założenia „Słownika polskich wyrazów toponimicznych”*, „Onomastica” 24, s. 5–17.
- Borek H. 1980: *Witold Taszycki (20 VI 1898–9 VIII 1979)*, „Kwartalnik Opolski”, nr 1, s. 149–151.
- Borek H. 1981: *O dalszy rozwój badań śląskoznawczych w zakresie języka*, [w:] D. Simonides, H. Borek (red.), *Perspektywy badań śląskoznawczych. Językoznawstwo, piśmiennictwo, folklorystyka*, Ossolineum, Wrocław, s. 11–17.
- Borek H. 1982: *Potrzeby i zadania nazwotwórstwa w toponimii słowiańskiej*, „Z Polskich Studiów Sławistycznych”, ser. 6: „Językoznawstwo” 8, s. 51–62.
- Borek H. 1983: *Periodyzacja dziejów języka polskiego*, „Studia Śląskie” 42, s. 79–87.
- Borek H. 1985: *Siedemdziesiąta piąta rocznica urodzin prof. h.c. Reinholda Olescha*, „Kwartalnik Opolski” nr 3–4, s. 41–43.
- Borek H. 1986a: *Der Flussname Nacyna*, „Zeitschrift für Slavische Philologie” 46, s. 45–50.
- Borek H. 1986b: *Hybrydy nazewnicze i apelatywne (na przykładzie materiału śląskiego)*, [w:] S. Warchoł (red.), *Formacje hybrydalne w językach słowiańskich*, „Rozprawy Sławistyczne UMCS” 1, s. 13–22.
- Borek H. 1986c: *Nazwa rzeczna Tyra*, [w:] R. Olesch, H. Rothe [Hrsg.], *Festschrift für Herbert Bräuer zum 65. Geburtstag am 14. April 1986*, Böhlau Verl., Köln–Wien, s. 35–38.
- Borek H. 1986d: *O germanizacji nazewnictwa polskiego na Śląsku*, „Studia Śląskie” 44, s. 81–92.
- Borek H. 1988a: *Górny Śląsk w świetle nazw miejscowych*, Instytut Śląski, Opole.
- Borek H. 1988b: *Nazwy relacyjne w toponimii*, [w:] K. Zierhoff (red.): *V Ogólnopolska Konferencja Onomastyczna, Poznań 3–5 września 1985 roku. Księga referatów*, Poznań, s. 43–51.
- Borek H. (red.) 1983: *Hydronimia Odry. Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, Instytut Śląski, Opole.

- Borek H., Mazak S. 1983: *Polskie pamiątki rodu Dzierżonów*, Instytut Śląski, Opole.
- Borek H., Słomowicz E. 1979a: *Czynniki motywacyjne przy nadawaniu imion na przykładzie Szczecina*, „Zeszyty Naukowe WSP w Szczecinie” 29. „Prace Wydziału Humanistycznego” 8, s. 27–36.
- Borek H., Szumska U. 1976: *Nazwiska mieszkańców Bytomia od końca XVI wieku do roku 1974. Studium nazewnicze i społeczno-narodowościowe*, OTPN. Wydział Nauk Historyczno-Społecznych, Wydział Języka i Literatury–PWN, Warszawa.
- Brożek A., Borek H. 1967: *Pierwsi Ślązacy w Ameryce. Listy z Teksasu do Płużnicy z 1855 r.*, Instytut Śląski, Opole.
- Cieślíkowa A. 2007: *Profesor Henryk Borek i Jego nowe spojrzenie na nazwy własne*, [w:] S. Gajda (red.), *Region w świetle nazw miejscowych. W setną rocznicę urodzin Profesora Stanisława Rosponda i w dwudziestą rocznicę śmierci Profesora Henryka Borka*, Wyd. UOp, Opole, s. 37–47.
- Der Oderstrom, sein Stromgebiet und seine wichtigsten Nebenflüsse. Eine hydrographische, wasserwirtschaftliche und wasserrechtliche Darstellung. Strom und Flukbeschreibungen der Oder und ihrer wichtigsten Nebenflüsse auf Grund des Allerhöchsten Erlasses vom 28. Februar 1892*, Bd. 3., Abt. 3: *Die Warthe und ihre wichtigsten Nebenflüsse*, D. Reiner, Geographische Verlagshandlung, Berlin 1896.
- Gdacjusz A. 1969: *Wybór pism*. Oprac. H. Borek, J. Zaremba, „Biblioteka Pisarzy Śląskich”, ser. A „Starośląska” 2, Instytut Śląski, Opole.
- Hydronimia Wisły. I: Wykaz nazw w układzie hydrograficznym*, red. P. Zwoliński, Ossolineum, Wrocław 1965.
- Marek F. 1989: *Kultura pracy na Górnym Śląsku*, Instytut Śląski, Opole.
- Rieger J. 1991: *Henryk Borek jako onomasta*, [w:] [S. Gajda (red.)], *Onomastyka. Historia języka. Dialektologia. Księga pamiątkowa ku czci prof. dr. Henryka Borka (1929–1986)*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu” XIII. „Językoznawstwo”, PWN, Warszawa–Wrocław, s. 25–34.
- Rymut K. 1991: *Działalność onomastyczna Henryka Borka*, [w:] [S. Gajda (red.)], *Onomastyka, Historia języka. Dialektologia. Księga pamiątkowa ku czci prof. dr. Henryka Borka (1929–1986)*, „Zeszyty Naukowe WSP w Opolu” XIII. „Językoznawstwo”, s. 33–42.
- SGŚ — *Słownik gwar śląskich*, red. B. Wyderka, t. 1–15, Opole 2000–2017.
- SNĜŚ — *Słownik etymologiczny nazw geograficznych Śląska*, red. S. Rospond, S. Sochacka, t. 1–17, Instytut Śląski, Warszawa–Wrocław–Opole 1970–2016.
- SOA — *Slovanský onomastický atlas*, sv. I: *Strukturní typy slovanské oikonymie (na základě západoslovanských jazykov)*, Brno 1987.
- SWT — *Słownik polskich wyrazów toponimicznych. Zeszyt próbny*, red. E. Jakus-Borkowa, K. Nowik, WSP, Opole 1991.

LINGUISTIC CRAFT OF PROFESSOR HENRYK BOREK IN THE CONTEXT OF SCIENTIFIC WORK ETHIC

SUMMARY

This article is dedicated to the person of Professor Henryk Borek, his academic legacy, pedagogical and organizational activity.

Professor was born in Silesia, which was always very close to his heart. He studied in a German school and perhaps that is why he chose Polish philology as his degree at the Jagiellonian University in Cracow. After graduating he worked in Wyższa Szkoła Pedagogiczna in Opole for thirty years, where he created the fundamentals of Silesian linguistics under the leadership of Prof. Stanisław Rospond. His main fields of interest were onomastics and the history of the Polish language, including the issue of

Silesia. He was an author and co-author of several books, he edited onomastic dictionaries and hundreds of dissertations, articles, reviews and works intended for a general readership. His publications were highly respected and widely read. He was an initiator and a creator of many important projects and team works. He had remarkable organizational skills, social ease and was active in various spheres.

The article presents his biography, professional career, research projects, teaching and organizational work.

What he left behind is a scientific work of a great significance to Polish linguistics. H. Borek published in Polish, German, Russian and Czech. He was also a member of national and international associations, committees and commissions.

Key words: onomastics, history of the Polish language, biography, Polish linguistics